

Životní jubileum profesora Mečislava Boráka

Dušan Janák

Soudobé dějiny, č. 3-4 / 2015, s. 596-604.

Počátkem letošního roku oslavil již sedmdesáté narozeniny známý historik, muzejník a vysokoškolský učitel, ale také žurnalista a scenárista profesor PhDr. Mečislav Borák, CSc. Narodil se 31. ledna 1945 v Růžďce u Vsetína, většinu dětství a mládí však prožil ve Frýdku-Místku, kde maturoval na střední všeobecně vzdělávací škole. Po studiu žurnalistiky na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze se v roce 1969 vrátil na Ostravsko, ale protože se nechtěl jako začínající novinář podílet na nastupující „normalizaci“, nastoupil jako psycholog a sociální pracovník v ostravském družstvu Zlatník. V roce 1972 získal na své alma mater doktorát filozofie za práci z dějin katolického tisku v českých zemích, což tehdy rozhodně nebylo preferované téma. Od poloviny sedmdesátých let pracoval jako historik nejnovějších dějin ve Slezském muzeu v Opavě a poté ve Slezském ústavu ČSAV (AV ČR) v Opavě, kde na sklonku osmdesátých let získal vědeckou hodnost kandidáta historických věd za práci o protifašistickém odboji na Těšínsku. Po listopadu 1989 přednášel postupně na Ostravské univerzitě v Ostravě, Slezské univerzitě v Opavě a Univerzitě Palackého v Olomouci, kde se v roce 2001 habilitoval. Od roku 1993 se znovu stal pracovníkem Slezského zemského muzea, roku 2000 začal spolupracovat s Centrem pro dokumentaci majetkových převodů kulturních statků obětí II. světové války, které tehdy bylo součástí Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR, a v roce 2004 nastoupil na Filozoficko-přírodovědeckou fakultu Slezské univerzity v Opavě, kde byl v roce 2009 jmenován profesorem československých a českých dějin. V současnosti pracuje v Ústavu středoevropských studií Fakulty veřejných politik Slezské univerzity v Opavě a nadále působí ve Slezském zemském muzeu i v pražském Centru pro dokumentaci majetkových převodů kulturních statků obětí II. světové války, o.p.s.

Pro Borákovu výzkumnou a publikační činnost¹ je příznačné její zakotvení v oblasti historického Těšínska a českého Slezska, dokázal však tento regionální rozměr úspěšně překročit a propojit s rovinou celostátní i mezinárodní, podobně jako tomu bylo i v rovině mikro- a makrohistorie. Vždy jej zajímaly osudy obyčejných, „malých“ lidí, zdánlivě nenávratně ztracených ve „velkých“ dějinách, jejich životní příběhy však dokázal zajímavě a originálně zasadit do obecnějšího rámce oněch „velkých“ dějin. K tématům, která ho zaujala, se opakovaně vracel a pokaždé přinesl nová fakta a pohledy, na jejichž základě byl schopen revidovat a rozšířit dřívější závěry a prohloubit stávající historické poznání.

To ukázaly už výzkumy životické tragédie a nacistických zločinů na Těšínsku, začínající na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let minulého století a kontinuálně pokračující v dalších desetiletích, jimiž se zařadil mezi historiky okupace a odboje.² Jeho odborný zájem se postupně rozšířil na celou oblast okupovaného Ostravska i českého Slezska v širším kontextu českých zemí i střední Evropy,³ přičemž věnoval pozornost i období let 1938–1939, od objasnění kontroverzního tématu polského záboru Těšínska⁴ po československou obranu Podkarpatské Rusi. K hlavním výsledkům patřily analýzy

¹ Publikační činnost Mečislava Boráka a částečně i další jeho aktivity zachycují životopisné medailonky a články, vydané při různých příležitostech, jejichž přehled nejnověji přináší příspěvky: FRIEDL, Jiří: Profesor Mečislav Borák jubilující. In: Slovanský přehled, roč. 101, č. 1 (2015), s. 234–237; JANÁK, Dušan: K jubileu profesora Mečislava Boráka. In: Slezský sborník, roč. 113, č. 1 (2015), s. 174–188. Zde je asi dosud nejpodrobnější rozbor jubilantových aktivit. Dále lze využít bibliografickou databázi Historického ústavu AV ČR, v.v.i., dostupnou na webových stránkách <http://biblio.hiu.cas.cz/>, nebo vlastní bibliografii na webových stránkách Fakulty veřejných politik Slezské univerzity, dostupnou na <http://www.slu.cz/fvp/cz/uses/pracovnici/mecislav-borak>. V tomto článku proto připomenu jen nejdůležitější práce.

² Viz např. BORÁK, Mečislav: Zločin v Životících. Ostrava, Profil 1980 a 1984 (2. vydání); TÝŽ: Na příkaz gestapa: Nacistické válečné zločiny na Těšínsku. Ostrava, Profil 1990; TÝŽ: Svědectví ze Životic: Těšínsko za druhé světové války a okolnosti životické tragédie. Český Těšín, Muzeum Těšínska 1999.

³ Viz např. TÝŽ: Odboj proti nacistickým okupantům na Ostravsku v letech 1939–1945. In: Ostrava: Příspěvky k dějinám a výstavbě Ostravy a Ostravska, č. 16. Ostrava, Profil 1991, s. 30–54; TÝŽ: Dwie koncepcje oporu na Śląsku Cieszyńskim (Zaolziu) w latach 1938–1945. In: BLAŽEK, Petr – JAWORSKI, Paweł – KAMIŃSKI, Łukasz (ed.): Między przymusową przyjaźnią a prawdziwą solidarnością: Czesi – Polacy – Słowacy 1938/39–1945–1989, sv. 1. Warszawa, Instytut pamięci narodowej 2007, s. 137–143; TÝŽ: Evropská dimenze dějin Slezska v letech 1938–1945. In: JIRÁSEK, Zdeněk a kol.: Evropská dimenze slezských dějin. Opava, Ústav historických věd Slezské univerzity 2009, s. 97–101.

⁴ Viz např. TÝŽ: Česká diverze na Těšínsku v letech 1938–1939. In: Slezský sborník, roč. 94, č. 1 (1996), s. 45–53; TÝŽ (ed.): Zábor Těšínska v říjnu 1938 a první fáze delimitace hranic mezi Československem a Polskem: Výběr dokumentů. In: Časopis Slezského zemského muzea, série B, roč. 46, č. 3 (1997), s. 206–248; TÝŽ: Starcie zbrojne polskiego i czechosłowackiego wojska pod Czacą 25 listopada 1938 roku. In: KOWALSKI, Robert (ed.): Od Zaolzia po Jaworzynę: Rewindykacje graniczne jesienią 1938 roku. Nowy Targ, Polskie Towarzystwo Historyczne 2004, s. 69–100; TÝŽ: Obrana Podkarpatské Rusi (říjen 1938 – březen 1939). In: GONĚC, Vladimír (ed.): Česko-slovenská historická ročenka 1997. Brno, Masarykova univerzita 1997, s. 165–178.

stavu a úkolů výzkumu i historické syntézy období 1938 až 1945,⁵ Mečislav Borák ale představil i řadu dosud neznámých příběhů a událostí z těchto let.⁶ V letech 2001 až 2006 jako člen a předseda odvolací komise pro odškodnění totálně nasazených při České radě pro oběti nacismu a Česko-německém fondu budoucnosti připravil zásadní studie o nuceném pracovním nasazení Poláků do třetí říše a o takzvaných polenlágrech, o průběhu odškodňování informoval později odbornou veřejnost na stránkách Soudobých dějin.⁷ V jeho tvorbě však zřetelně vystávají i další témata spojená s Těšínskem v různých obdobích, jako například československo-polský spor o Těšínsko v letech 1918 až 1920⁸ nebo proměny československo-polských a česko-polských vztahů na Těšínsku.⁹

Po roce 1989 se stal Mečislav Borák jednou z nejvýraznějších postav výzkumů politických represí obyvatelstva od konce třicátých do poloviny padesátých let v Československu i ve střední a východní Evropě. Podílel se na rozsáhlém výzkumu internačních forem politické perzekuce v Československu po druhé světové válce,

⁵ Viz např. TÝŽ: Těšínsko v letech 1938–1945. In: BORÁK, Mečislav – GAWRECKI, Dan: Nástin dějin Těšínska. Ostrava – Praha, Advertis – Výbor pro územní správu a národnosti České národní rady 1992, s. 102–117. Polský překlad: Śląsk Cieszyński w latach 1938–1945. In: BORÁK, Mečislav – GAWRECKI, Dan: Zarys dziejów Śląska Cieszyńskiego. Ostrawa – Praga, Advertis – Komitet Czeskiej Rady Narodowej 1992, s. 102–117; TÝŽ: Těšínské Slezsko v rámci okupovaného pohraničí v letech 1938–1945. In: RADVANOVSKÝ, Zdeněk (ed.): Historie okupovaného pohraničí 1938–1945, sv. 11. Ústí nad Labem, Univerzita J. E. Purkyně 2006, s. 83–135; TÝŽ: Stav výzkumu dějin českého Slezska v období let 1938–1945. In: TÝŽ (ed.): Slezsko v dějinách českého státu: Sborník příspěvků z vědecké konference, pořádané pod záštitou prezidenta České republiky Václava Havla u příležitosti 50. výročí Slezského ústavu SZM v Opavě. Šenov u Ostravy, Tilia 1998, s. 283–291; TÝŽ: České Slezsko 1938–1945. In: GAWRECKI, Dan a kol.: Dějiny Českého Slezska 1740–2000, sv. 2. Opava, Slezská univerzita 2003, s. 369–404.

⁶ TÝŽ: Oskar Schindler ve službách abwehru na Ostravsku. In: Ostrava. Příspěvky k dějinám a současnosti Ostravy a Ostravska, č. 21. Ostrava, Profil 2003, s. 246–262; TÝŽ: Rozvědčík z Ostravy u Hitlerova „Vlího doupěte“: Neznámé válečné osudy Jana Borovce (1923–1944?). In: Ostrava: Příspěvky k dějinám a současnosti Ostravy, č. 26. Ostrava, Profil 2012, s. 50–81 aj.

⁷ TÝŽ: Nucené nasazení Poláků na práce do Říše v letech 1939–1945 (s přihlédnutím k Polákům z Těšínska). In: Slezský sborník, roč. 99, č. 2 (2001), s. 95–108; TÝŽ: Tábory pro Poláky ve Slezsku (1939, 1942–1945). In: PAŽOUT, Jaroslav – KOKOŠKA, Stanislav – KOKOŠKOVÁ, Zdeňka (ed.): Museli pracovat pro Říši: Nucené pracovní nasazení českého obyvatelstva v letech 2. světové války. Sborník ze semináře konaného ve Státním ústředním archivu v Praze dne 2. dubna 2004. Praha, Státní ústřední archiv 2004, s. 124–137; TÝŽ: Klopotná cesta: Odškodňování nacistických obětí v evropských zemích. In: Soudobé dějiny, roč. 16, č. 1 (2009), s. 177–182.

⁸ BORÁK, Mečislav – ŽÁČEK, Rudolf: Ukradené vesnice: Musí Češi platit za 8 slovenských obcí? Český Těšín, Muzeum Těšínska – Sfinga 1993; BORÁK, Mečislav: „Únos“ Andreje Hlinky: Tajná akce polské rozvědky z roku 1920. In: Těšínsko, roč. 39, č. 4 (1996), s. 7–11; TÝŽ: Konflikt o Śląsk Cieszyński: W czechosłowackiej i czeskiej historiografii. In: BAHLCKE, Joachim – GAWRECKI, Dan – KACZMAREK, Ryszard (ed.): Historia Górnego Śląska: Polityka, gospodarka i kultura europejskiego regionu. Gliwice, Dom Współpracy Polsko-Niemieckiej 2011, s. 451–455.

⁹ Viz např. TÝŽ: Památník letecké tragédie v Těrlicku – symbol proměn česko-polských vztahů na Těšínsku v letech 1932–1938. In: Časopis Slezského zemského muzea, série B, roč. 51, č. 3 (2002), s. 269–288.

především různých typů táborů a táborových soustav.¹⁰ Stal se průkopníkem bádání o takzvaném retribučním soudnictví a jeho obšírná monografie z roku 1998 byla prvním souhrnným zpracováním této problematiky v české historiografii, o něž se dodnes opírají výzkumy mimořádných lidových soudů.¹¹ Svěbytný tematický okruh představoval výzkum holokaustu a různých forem perzekuce židovského obyvatelstva včetně první deportace evropských Židů v transpotech z Moravské Ostravy do Niska nad Sanem v letech 1939 a 1940.¹² Dalším stěžejním Borákovým tématem se stal katynský zločin z roku 1940 a jeho oběti původem z českých zemí, především Poláci z Těšínska či se vztahem k němu. Po vydání první české monografie o tomto zločinu i první rozsáhlé práce o obětech Katynu z území České republiky v polštině¹³ pokračovalo vyhledávání a evidence obětí i zpracování řady dílčích témat, probíhající po roce 2000 jako součást výzkumů československých obětí politických perzekucí v Sovětském svazu.¹⁴ Jeho výsledkem byla v roce 2011 monografie obsahující životopisy téměř pěti set osob zastřelených v roce 1940 příslušníky Lidového komisariátu vnitra (NKVD) v Katynu, Charkově, Tveru, v ukrajinské Bykovni a na dalších místech Sovětského svazu.¹⁵ Zvláště významná byla zakladatelská role Mečislava Boráka při výzkumu

¹⁰ BORÁK, Mečislav – JANÁK, Dušan: Táborů nucené práce v ČSR 1948–1954. Šenov u Ostravy, Slezský ústav Slezského zemského muzea v Opavě – Tilia 1996; BORÁK, Mečislav: Internační tábor „Hanke“ v Moravské Ostravě v roce 1945. In: Ostrava: Příspěvky k dějinám a současnosti Ostravy a Ostravska, č. 18 (1997), s. 88–124; TÝŽ: Fenomén tzv. vojenských táborů nucené práce v Československu a jeho mezinárodní souvislosti. In: Slezský sborník, roč. 98, č. 1–2 (2000), s. 78–92.

¹¹ TÝŽ: Spravedlnost podle dekretu: Retribuční soudnictví v českých zemích a Mimořádný lidový soud v Ostravě 1945–1948. Šenov u Ostravy, Tilia 1998.

¹² TÝŽ: Transport do tmy: První deportace evropských Židů. Úvodní slovo Václav Havel. Ostrava, Moravskoslezský den 1994; TÝŽ: První deportace evropských Židů: Transporty do Niska nad Sanem (1939–1940). 2., přepracované vydání. Ostrava – Šenov u Ostravy, Český svaz bojovníků za svobodu, městský výbor v Ostravě – Tilia 2009; TÝŽ: The first deportation of the European Jews: The transports to Nisko nad Sanem (1939–1940). Opava – Šenov u Ostravy, Silesian university – Tilia 2010.

¹³ TÝŽ: Vraždy v Katyňském lese. Ostrava, Petit 1991; TÝŽ: Symbol Katynia: Zaoziańskie ofiary obozów i więzień w ZSRR. Czeski Cieszyn, Polski Związek Kulturalno Oświatowy, Zarząd Główny 1991.

¹⁴ Viz např. TÝŽ: Katyn dans la mémoire des Tchéques et des Polonais de Silésie. In: La Nouvelle Alternative, č. 32 (prosinec 1993), s. 28–31; TÝŽ: Zločin v Katyni a jeho české a slovenské souvislosti. In: ŠESTÁK, Miroslav – VORÁČEK, Emil (ed.): Evropa mezi Německem a Ruskem: Sborník prací k sedmdesátinám Jaroslava Valenty. Praha, Historický ústav AV ČR 2000, s. 505–522; TÝŽ: Katyňský zločin a jeho oběti z Těšínského Slezska. In: Časopis Slezského zemského muzea, série B, roč. 55, č. 3 (2006), s. 218–250; TÝŽ: Záhada katyňských lebek. In: Acta Historica et Museologica Universitatis Silesianae Opaviensis, roč. 8. Opava, Slezská univerzita 2008, s. 511–532; TÝŽ: Zbrodnia Katyńska i ofiary z Zaozia / Katyňský zločin a oběti z Těšínska. In: STEFFEK, Marian (ed.): Katyň – Pamięć Narodu: Publikacja okolicznościowa z okazji 70. rocznicy zbrodni katyńskiej / Katyň – Paměť národa: Sborník k 70. výročí katyňského zločinu. Czeski Cieszyn, Stowarzyszenie „Rodzina Katyńska“ w Republice Czeskiej – Kongres Polaków w Republice Czeskiej 2010, s. 3–20; TÝŽ: Spisy ofiar zbrodni / Seznamy obětí zločinu. In: Tamtéž, s. 28–47; TÝŽ: Prestuplenie v Katyni i jeho češskij i slovackij kontěkst. In: Katyň [online] [cit. 2015-10-10]. Dostupné z: <http://www.katyn-books.ru/library/prestuplenie-v-katyni-i-ego-cheshskiy-i-slovatskiy-kontekst1.html>.

¹⁵ TÝŽ: *Ofiary Zbrodni Katyńskiej z obszaru byłej Czechosłowacji*. Opava, Slezské zemské muzeum 2011.

politické perzekuce československých občanů v sovětském Rusku a později Sovětském svazu v letech 1918 až 1956, na němž se podíleli opavští i pražští historici a jeho výsledky byly dosud publikovány v několika sbornících a monografiích a v desítkách studií.¹⁶ Na této problematice je vidět, jak se v Borákově tvorbě jednotlivá témata prolínají a jak z jiného zorného úhlu, na základě nových pramenů a zjištění otevírá další a další otázky. Snad ještě zjevnější je tato kontinuita u posledního velkého okruhu jeho badatelského zájmu, situace polské menšiny a interetnických vztahů v kontextu československo- či česko-polských vztahů v historii i v současnosti.¹⁷

Dlužno podotknout, že nemalá část uvedených aktivit profesora Boráka byla spojena s Ústavem pro soudobé dějiny Akademie věd ČR, v.v.i. Tato spolupráce začala v devadesátých letech, kdy vystoupil na řadě konferencí i jiných akcí pořádaných ústavem k tématům odboje a okupace, holokaustu i politických represí. Na přelomu tisíciletí se podílel na výzkumu židovské problematiky a antisemitismu v retribučním soudnictví v rámci grantu Grantové agentury Akademie věd ČR, jehož výsledkem byly dva obsažné sborníky.¹⁸ Naplno se však spolupráce rozvinula až v následujícím desetiletí, kdy Mečislav Borák působil jako vědecký pracovník ústavu v rámci Centra pro dokumentaci majetkových převodů kulturních statků obětí II. světové války. Měl značný podíl na klíčových aktivitách centra, ať už se jednalo o metodické a heuristické

¹⁶ Viz např. TÝŽ: Českoslovenští občané z území dnešní České republiky perzekvovaní v SSSR. In: TÝŽ a kol.: Perzekuce občanů z území dnešní České republiky v SSSR. (Sešity Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR, sv. 38.) Praha, ÚSD AV ČR 2003, s. 7–205; TÝŽ: České stopy v Gulagu: Z výzkumu perzekuce Čechů a občanů ČSR v Sovětském svazu. Opava, Slezské zemské muzeum 2003 (2., upravené vydání); TÝŽ: Formy i rozmiar represji wobec Czechów i mieszkanców ziem czeskich w Związku Radzieckim do 1956 r.: Stan badań. In: ROGUT, Dariusz – ADAMCZYK, Arkadiusz (ed.): Represje sowieckie wobec narodów Europy 1944–1956. Żelów, Atena 2005, s. 323–341; TÝŽ: Moskevská pohřebiště: Češi a českoslovenští občané popravení v Moskvě v letech 1922–1953. Opava, Slezská univerzita v Opavě, Fakulta veřejných politik 2013; TÝŽ: Zatajené popravky: Češi a českoslovenští občané popravení na sovětské Ukrajině. Z historie Velkého teroru na Volyni a v Podolí. Opava, Slezská univerzita v Opavě, Fakulta veřejných politik 2014.

¹⁷ Viz např. TÝŽ: Problém dvojjazyčnosti na Těšínsku po roce 1990. In: Člověk a společnost [online]. 2000, roč. 3, č. 1 [cit. 2015-10-10]. Dostupné z: <http://www.saske.sk/cas/archiv/1-2000/borak.html>; TÝŽ: Očima Poláků: Historie a současnost československo-polských vztahů a polská menšina v Československu v zrcadle polského tisku na Těšínském Slezsku v letech 1989–1992: Komentovaná bibliografie. In: Acta historica Universitatis Silesianae Opaviensis – Supplementa, sv. 9. Opava, Slezská univerzita v Opavě, Filozoficko-přírodovědecká fakulta, Ústav historických věd 2010.

¹⁸ TÝŽ: Mimořádný lidový soud Moravská Ostrava a projevy antisemitismu v jeho spisech. In: TÝŽ (ed.): Poválečná justice a národní podoby antisemitismu: Postih provinění vůči Židům před soudy a komisemi ONV v českých zemích v letech 1945–1948 a v některých zemích střední Evropy. Sborník příspěvků. Praha – Opava, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR – Slezský ústav Slezského zemského muzea 2002, s. 52–78; TÝŽ: Postih provinění vůči Židům před retribučními soudy a komisemi ONV v českých zemích v letech 1945–1948: Výsledky výzkumu. In: Tamtéž, s. 363–373; TÝŽ: Spisy mimořádných lidových soudů z let 1945–1948 v českých archivech a možnosti zkoumání židovské problematiky. In: TÝŽ (ed.): Retribuce v ČSR a národní podoby antisemitismu: Židovská problematika a antisemitismus ve spisech mimořádných lidových soudů a trestních komisí ONV v letech 1945–1948. Sborník příspěvků. Praha – Opava, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR – Slezský ústav Slezského zemského muzea 2002, s. 31–58.

problémy vyhledávání a restituce ztraceného majetku,¹⁹ expertní činnost,²⁰ či prezentaci dosažených výsledků na konferencích a jiných akcích,²¹ ale zejména v řadě sborníků, které od vzniku centra až do současnosti editoval.²²

Nelze však zapomínat ani na další Borákovy aktivity spojené s ústavními výzkumy represí obyvatelstva v letech 1938 až 1948 či Komunistické strany Československa a bolševismu v Československu,²³ ale zejména se zapojením ústavu do dlouhodobého výzkumu perzekucí Čechů a československých občanů v Sovětském svazu v letech 2003

¹⁹ TÝŽ: Kulturní statky a problémy vlastnictví: Zkušenosti střední Evropy po roce 1989. In: Tereziánské listy, č. 32. Praha, Památník Terezián – Oswald 2004, s. 85–94; TÝŽ: O restitucích kulturních statků obětí holocaustu. In: Soudobé dějiny, roč. 11, č. 1–2 (2004), s. 282–299; TÝŽ: Verspätete Gerechtigkeit: Die Restitution von enteignetem Kulturgut in Tschechien. In: Osteuropa, roč. 56, č. 1–2 (2006), s. 247–262; TÝŽ: Budoucnost ztraceného dědictví: Dokumentace, identifikace a restituce kulturních statků obětí druhé světové války. In: Soudobé dějiny, roč. 13, č. 3–4 (2006), s. 507–526; TÝŽ: Některé možnosti muzejní identifikace předmětů patřících obětem holocaustu. In: TÝŽ (ed.): Ztracené dědictví: Příspěvky z „kulatých stolů“ na téma dokumentace, identifikace a restituce kulturních statků obětí II. světové války. Praha – Šenov u Ostravy, Centrum pro dokumentaci majetkových převodů kulturních statků obětí II. světové války – Ústav pro soudobé dějiny AV ČR – Tilia 2006, s. 76–82; TÝŽ: Mezi Ruskem a Německem: Problém „přemístěných“ kulturních statků ve střední Evropě v letech 2000–2006. In: Tereziánské listy, č. 35. Praha, Památník Terezián – Oswald 2007, s. 151–168; TÝŽ: The Identification of Works of Art Belonging to Holocaust Victims and the Possibility of Restoring them to their Original Owners (using the Example of the Silesian Regional Museum). In: Webové stránky vlády ČR [online]. EU2009CZ: Holocaust Era Conference. Prague, June 26–30, 2009, HEA Conference Proceedings, s. 1–7 [cit. 2015-10-10]. Dostupné z: http://www.holocausteraassets.eu/files/200000251-1b938a2d36/WG_LA_12.pdf.

²⁰ Byla to například expertíza pro Ministerstvo zahraničních věcí Polské republiky ohledně deseti obrazů ze sbírek Muzea Těšínského Slezska v polském Těšíně, které byly ztraceny za války údajně na území dnešní ČR (2005), expertízy k nalezení a restituci obrazu Karla Lenbacha Dětská hlavička, zabaveného gestapem rodině Löw-Beerových z Brněnce (2006), nebo obrazů Josefa Wimmera Zátíší, Friedricha Franka Vídeňské náměstí Am Hof a Vídeňská třída Kärtnerring, zabavených gestapem rodině Pammových z Lanškrouna (2007), a expertíza o ing. Ladislavu Jeriovi z Ostravy pro Art Loss Register, Ltd. v Londýně (2008).

²¹ Šlo například o konferenci „Identifikace předmětů po obětech holocaustu ve sbírkách muzeí a galerií ČR“ (Praha 2005), „Budoucnost ztraceného kulturního dědictví“ (Český Krumlov 2005) nebo „Holocaust Era Assets“ (Praha a Terezián 2009), kde vystoupil v sekci „Uloupené umění“. Podílel se i na realizaci výstavy „Návraty paměti: Příběhy majetku obětí holocaustu“ (kurátoři Helena Krejčová a Mario Vlček) v Uměleckoprůmyslovém muzeu v Praze v roce 2009 a na vydání publikací Návraty paměti a Výkupné za život.

²² V letech 2005–2014 byl editorem patnácti publikací, mj. viz BORÁK, Mečislav (ed.): The Lost Heritage of Cultural Assets: The documentation, identification and repatriation of the cultural assets of WWII victims. Prague – Šenov u Ostravy, Documentation Centre for Property Transfers of the Cultural Assets of WWII Victims, Institute of Contemporary History, Czech Academy of Sciences – Tilia 2005; TÝŽ (ed.): „The West“ Versus „The East“ or The United Europe? The different conceptions of provenance research, documentation and identification of looted cultural assets and the possibilities of international cooperation in Europe and worldwide: Proceedings of an international academic conference held in Poděbrady on 8–9 October, 2013. Prague, Documentation Centre for Property Transfers of the Cultural Assets of WWII Victims 2014.

²³ Jednalo se o projekt vědecké rady Ministerstva zahraničních věcí ČR č. RB 8/20/03 „Zákonná opatření a nezákonné zásahy vůči skupinám obyvatelstva a jednotlivcům v Československu v letech 1938–1948“, k jehož výsledkům patřily mj. studie: BORÁK, Mečislav: Osoby souzené u retribučních soudů v nepřítomnosti. In: Právněhistorické studie, 42, (2012), s. 269–284; BORÁK, Mečislav – JANÁK, Dušan: Československé retribuční soudnictví v letech 1945–1948 a postih německého obyvatelstva u mimořádných lidových soudů. In: Tamtéž, s. 239–268. Dále šlo o grant Grantové agentury ČR č. 409/08/1621 „Komunistická strana Československa a bolševismus“, do něhož Borák přispěl studií „Odraž

až 2007.²⁴ Jako člen vědecké rady Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR v letech 2000 až 2006 se také podílel i na řešení koncepčních otázek týkajících se činnosti a perspektiv ústavu.

* * *

Rozsáhlé vědecké a tvůrčí aktivity profesora Boráka dnes zahrnují vedle dvou desítek odborných knih a více než půldruhé stovky studií a článků i účast na řešení téměř čtyř desítek výzkumných projektů a úkolů, studijní pobyty a stáže v řadě zemí i rozsáhlou editorskou, expertní a poradenskou činnost. Jejich organickou součástí je i publicistická a popularizační činnost. Publikoval více než pět set článků v novinách a časopisech a vystoupil ve více než stovce televizních a sedmi desítkách rozhlasových pořadů, v nichž poutavou formou seznamoval českou i polskou veřejnost nejen s výsledky svých výzkumů, s historickými událostmi či tabuizovanými tématy, ale zprostředkoval jim i zážitky z historických expedic a výprav, které uskutečnil během dvou desetiletí, většinou ve střední a východní Evropě; jedna z nich jej však zavedla až do Latinské Ameriky.²⁵ Jako scenárista i moderátor připravil půldruhé desítky dokumentárních filmů, z nichž měly mimořádný ohlas filmy Zločin jménem Katyň z roku 2007, který získal řadu cen na mezinárodních festivalech a přehlídkách, a o dva roky

propagandy Kominterny v ilegálním tisku ostravských komunistů na počátku II. světové války (1939–1941)“. In: KOCIAN, Jiří – PAŽOUT, Jaroslav – RÁKOSNÍK, Jakub: Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu, sv. 8. Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, v.v.i. – Dokořán 2011, s. 30–51.

²⁴ Už první výsledky výzkumů z roku 2001 byly prezentovány na konferenci „Osudy československých občanů v bývalém SSSR 1918–1956“ v Akademii věd ČR v Praze roku 2002 a v publikaci: BORÁK, Mečislav a kol.: Perzekuce občanů z území dnešní České republiky v SSSR. (Sešity Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR, sv. 38.) Praha, ÚSD AV ČR 2003. Na ně navázal projekt Grantové agentury ČR č. 409/04/077 „Formy a rozsah perzekuce Čechů, československých občanů a obyvatel českých zemí v Sovětském svazu (1918–1956)“, řešený ve Slezském zemském muzeu v Opavě a v Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR v Praze, jehož výsledkem byly mj. sborníky: BORÁK, Mečislav (ed.): Výzkum perzekuce československých občanů v Sovětském svazu (1918–1956): Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference pořádané Ústavem pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky, Národním archivem České republiky a Slezským zemským muzeem 30. listopadu 2006 v Praze. Opava, Slezské zemské muzeum 2007; TÝŽ (ed.): Perzekuce československých občanů v Sovětském svazu (1918–1956), sv. 1: Vězni a popravení; sv. 2: Váleční zajatci a internovaní. Sborník studií. Opava, Slezské zemské muzeum – Slezská univerzita v Opavě 2007.

²⁵ Připomeňme alespoň „Velkou valašskou výpravu“, při níž v létě 1995 se dvěma společníky prošel pěšky celé pohoří Karpaty po trase dlouhé 1600 kilometrů od Banátu na Dunaji přes Rumunsko, Ukrajinu, Polsko a Slovensko do Moravskoslezských Beskyd s cílem ověřit migrační teorie o původu Valachů, nebo expedici „DEN v Mexiku“, která se v předjaří 1997 vydala po stopách českých exulantů v Mexiku a navázala i kontakty se zdejší českou menšinou.

později film Zatajené popravky, pojednávající o pěti stovkách Čechů a československých občanů popravených v Sovětském svazu v době takzvaného velkého teroru.²⁶ Do povědomí širší veřejnosti se zapsal i jako autor dvou desítek výstav a muzejních expozic, na jejichž realizaci se podílel (například muzejních expozic v Havířově-Životicích a v Památníku II. světové války v Hrabyni či výstavy „Katyń – Pamięć Narodu Polskiego / Katyń – paměť polského národa“, instalované mimo jiné v květnu 2011 v Senátu Polské republiky ve Varšavě). Za svou odbornou i publicistickou činnost získal více než dvě desítky různých ocenění u nás i našich severních sousedů, z nichž připomeňme alespoň Zlatý důstojnický kříž Záslužného řádu Polské republiky, udělený mu v červenci 2001 prezidentem Polské republiky.

Mnohostranné a rozmanité aktivity Mečislava Boráka udivují nejen svou šíří, ale především vzájemnou provázaností, kontinuitou, která mu umožňuje nalézat nové a nečekané souvislosti. Je pro něj příznačné nikdy nekončící hledání historické pravdy, odkrývání mechanismů perzekucí i dávno zapomenutých osudů jejich obětí, snaha připomenout jejich památku a vrátit je tak jejich blízkým a potomkům, hledat v historické paměti kořeny současných konfliktů a snažit se je řešit. V jeho tvorbě se spojuje erudice historika a hluboká znalost každého zkoumaného tématu či problému se zápalem reportéra, vydávajícího se na „místo činu“, a se schopností poutavě zachytit a různými způsoby ozvláštnit výsledky studia minulosti. V současné české historiografii je zakladatelem výzkumů perzekucí obyvatelstva ve střední a východní Evropě ve dvacátém století s mezinárodním renomé a odborníkem na problematiku odškodňování jejich obětí, předním znalcem holokaustu i restitucí ztraceného židovského majetku. Zároveň je neúnavným popularizátorem a propagátorem zjištěných poznatků, usilujícím o jejich praktické využití včetně zakotvení v legislativě, odborníkem, na něhož se s důvěrou obracejí lidé i organizace s žádostí o pomoc. A právě tato „zpětná vazba“, za níž se ale skrývají tisíce hodin náročné práce, které zdánlivě nejsou nikde vidět, byla často podnětem pro další bádání. Věřme, že tomu tak bude i nadále a že se můžeme těšit na další Borákovy tvůrčí počiny i spolupráci s ním. Do dalších let mu k tomu přejeme hodně zdraví, sil a elánu.

²⁶ Dokumentárnímu filmu Zločin jménem Katyń byly v roce 2007 uděleny cena časopisu Dějiny a současnost na mezinárodním festivalu Academia film Olomouc, Grand Prix 2007 na sedmém mezinárodním festivalu v Baru v Černé Hoře a výroční cena na přehlídce Trilobit, v roce 2008 hlavní cena Visegrádská pečeť na třetím festivalu necentrálních studií veřejnoprávních televizí zemí Visegrádské čtyřky a byl přijat na řadu mezinárodních festivalů a přehlídek. Za film Zatajené popravky bylo uděleno ostravskému Centru dokumentární tvorby na přehlídce Trilobit Beroun 2009 Čestné uznání Českého filmového a televizního svazu (FITES).